

Filosofia en català

Jordi SALES
Universitat de Barcelona

RESUM: Davant la repetida opinió que a Catalunya els estudis filosòfics són una excepció, es constata que, si bé és millorable, podem parlar d'un treball professionalitzat en aquesta branca del saber i es recomanen cinc orientacions de futur per a la filosofia catalana: conèixer bé el que ja s'està fent, optimitzar els recursos existents, contribuir en l'educació per a fer ciutadans, internacionalitzar i promocionar l'estudi de la filosofia en l'ensenyament.

PARAULES CLAU: filosofia catalana, ensenyament, Europa, ciutadania.

Es parla d'una espècie de faula: la faula del desert i de l'excepció. És una espècie de retòrica que ja fa molt temps que dura i que parteix del fet següent: davant del desert que és la filosofia a Espanya, o a Catalunya, això o allò és una excepció a nivell europeu.

De fet, podríem dir-ho de tot: què no passa en la vida mateixa? Quan la cosa no passa de la mitjana, estem sempre en una excepció europea.

Avui no és el moment d'ésser rigorosos, però, potser, algun dia haurem de començar a ser-ho i denunciar aquest tipus de coses; perquè, de les dues coses, una: o no és tan desert el desert o les excepcions no són tan excepcions, n'hi ha alguna en cada cantonada. Mirant els títols i les presentacions del que ara mateix farem en aquest congrés, en aquest moment, pel que fa a la filosofia, estem treballant amb un cert ofici en els Països Catalans, i això s'ha de sostenir i s'ha de dir davant dels qui parlen d'un cert desert; i també crec, molt sincerament, que això és millorable i que cal una vigilància constant.

El problema de continuar la Renaixença en els estudis filosòfics és fer-se o no fer-se amb el que els idiomes cultes tenen com a *instruments de treball*. Els qui, com en el meu cas, hem nascut en el moment més àlgid del franquisme (jo vaig néixer el 1943, en plena Segona Guerra Mundial) hem sentit coses com aquestes: «Jesús va dir: “Amaros los unos a los otros”.» A aquest Jesús, què li passa: és potser de Salamanca? O «“En lo alto de estas pirámides, cuarenta siglos nos contemplan”, deia Napoleó.» Que ha nas-

cut a Toledo, aquest Napoleó? Això, que és la disglòssia, el resultat del provincianisme, és el que els homes de la Renaixença van decidir combatre i és un combat que encara dura. En parlar de Descartes, o de qualsevol altre gran autor, el fet que hi hagi o no textos d'ell en català fa que ens hi juguem moltes i moltes coses. Les traduccions de la Bíblia, les dels clàssics grecs i llatins de la Fundació Bernat Metge i les de Textos Filosòfics, que és una de les coses importants que s'han fet aquests darrers anys, per iniciativa d'Alfons Carles Comín i de Josep Ramoneda, i realitzada amb l'esforç de Pere Lluís Font, són aquell tipus d'eines que hem produït bé. Però aquest camí és encara la via que cal recórrer en tota la seva extensió. Des de traduccions de les grans obres a diccionaris i manuals, passant per una edició d'obres de referència i de recerca.

Parlaré de cinc orientacions de futur per fer filosofia a les nostres terres.

La primera, que s'ha de tenir com una regla per als proper anys, és parlar bé des del coneixement de les realitats aconseguïdes. Cal fer resums de les tesis doctorals. A la redacció de l'*Anuari de la Societat Catalana de Filosofia*, en rebem pocs i caldria que, de totes les universitats catalanes, en rebéssim més.

La segona és optimitzar l'ús dels recursos que tenim. Aquí, cal fer una política basada en una bona visió de mercat. El mercat té les seves lleis. En un cert sentit, el de llengua catalana és suficient per fer segons quines coses. En posaré un exemple: a la Fundació Bernat Metge, li falta completar els seus esforços constants amb dues coses: a) amb edicions de butxaca de tipus escolar per a tots els països de llengua catalana, i b) dur a terme aquesta cosa que no acaba mai de fer: publicar un clàssic enquadernat amb pell perquè el regali el Banc de Santander o qui sigui, i, així, a les biblioteques de les cases, hi pugui haver un Homer, un Tucídides o un Plató. Ens cal entendre que els instruments de treball costen molt de desenvolupar-se i que s'ha d'utilitzar la seva optimització. Això passa per demanar una certa disciplina de rigor mínim. El que ara passa a la Facultat de Filosofia de la Universitat de Barcelona és que el senyor que està redactant un treball en castellà i té el llibre de Kant en català reproduïx les citacions en català; i aquell que ho està fent en català i li fa mandra anar a buscar la Bernat Metge i té a mà la Gredos cita Plató en castellà. Això no pot ser. Estem en una situació en què ens cal mantenir criteris de mínim rigor. Convé endegar instruments de treball: butlletins, com el *Platònic*, el d'estudis cartesians o el d'estudis sartrians, publicats en l'*Anuari* d'aquesta societat; convé també tirar endavant butlletins de la recerca sobre els estats de les qüestions, així com ressenyes dels llibres que ens arriben. Sabem que produccions d'aquests tipus d'instruments costen de fer i d'editar, però que, quan les tenim, esdevenen senyals de la nostra presència i fan que qui no ha après a llegir el català el llegeixi. Un estudiós de Plató de la revista *Phronesis* va ressenyar un dels nostres llibres sobre Plató i, en la ressenya, va escriure: «m'he adonat que ara sé una altra llengua.» Aquesta línia passa per optimitzar l'ús dels instruments amb una certa generositat. Els homes i les dones no som perfectes i, a vegades, ens fixem més en qui ho ha fet que no en què s'ha fet; doncs, paciència; si no et cau bé, què hi vols fer? A base d'aquestes estretors, una cosa que, per funcionar, ha de tenir unes mesures justes, la fem més estreta i patim en cada pas.

La tercera tasca que hem d'anar duent a terme és el que anomeno «intervenció filosòfica», segons l'expressió d'una col·lecció de l'amic Yves Charles Zarka, convidat per aquesta societat diverses vegades. Són les relacions entre filosofia i ciutadania. Nosaltres ens omplim la boca dient que som en una democràcia. Chesterton deia que la democràcia és el govern de l'home qualsevol, i això vol dir que les societats democràtiques han d'educar tot home per poder governar. Per a què existeix això que en diem sistema escolar? Per donar exigència als ciutadans per participar en el seu autogovern. Si vols posar nerviosos els polítics d'ofici, els has de dir que la manera més democràtica de seleccionar magistrats és el sorteig. Ja veureu com tremolen. És el que es fa en els jurats populars i en les meses electorals, i és el que feia, gairebé sempre, la democràcia atenenca. Què s'ha de fer a les escoles? Fer ciutadans que puguin discutir amb capacitat dels seus problemes comuns. Deixem-nos estar d'històries d'un altre sentit. I això ho fem perquè la filosofia és essencialment aquella part de la llengua i de la literatura que ensenya a raonar sobre els conceptes abstractes que regeixen la nostra vida en comú. Això que estic dient em sembla que és important que ens ho mirem així; si no, sempre farem la impressió que estem defensant les produccions rares d'un gremi estrany. Som un tipus d'homes que contribueix, amb la llengua i la literatura, en la seva secció abstracta que és la filosofia, a fer uns ciutadans que puguin parlar i escriure dels seus problemes comuns amb qualitat, amb dignitat i amb llibertat. Aleshores, el problema de l'exclusivitat al qual l'amic Valls es referia ahir, si pensem bé, se'ns desfà amb aquestes anteriors consideracions. Tenim, com hem dit, el coneixement dels autors; tenim l'optimització dels instruments de treball; tenim la participació d'aquesta intervenció de la filosofia en la formació dels ciutadans lliures i capaços d'autogovern com una vocació que es du a terme en català perquè estem en aquesta realitat. I en els camps de les universitats i de la Societat Catalana de Filosofia, filial de l'Institut d'Estudis Catalans, el qual pertany a la Unió Acadèmica Internacional, som acadèmics. Em posa cada vegada més nerviós sentir polítics o divulgadors del debat filosòfic que parlen de l'acadèmic com d'un malnom. Hi ha un moment, en la vida dels pobles, en què hi ha un esforç màxim de rigor en el saber i això es mostra en els estudis acadèmics. Els esforços d'aquests darrers anys han estat portar els estudis filosòfics al màxim de camps possible a un nivell internacional. S'ha participat en congressos nacionals, estatals i internacionals; es mantenen bones relacions amb la Societat Ibèrica de Filosofia Grega, amb les societats medievalistes, kantianes i fenomenològiques. Això, ho hem fet i ho estem fent. No cal caure en populismes, però podem dir que ho hem fet bé. Des de l'any 1980, estem treballant bé i amb molt esforç. No em vull deixar res, però podem parlar de la Fundació Joan Maragall, de la Càtedra Ferrater Móra, dels Col·loquis de Vic, de les Jornades de Filosofia Moderna de Lleida, de les societats de filosofia del País Valencià i de les Illes. Tenim un gruix de gent que, amb il·lusió i mitjançant un cert nivell d'ofici, en aquest moment, veu els estudis filosòfics com una possibilitat.

I ara la quarta orientació: internacionalitzar el nivell segons la vida diversificada d'estudi internacional. Al final del franquisme i en la transició, els nostres in-

tel·lectuals eren molt savis, debatent-se entre l'editorial, la càtedra i el càrrec polític, però no sortien mai a fora, no fos cas que no fossin tan savis. Eren savis i havien obert camins i pensat coses, però eren transformacions d'urgències, d'esquemes i de càtedres guanyades amb pocs mèrits, que ens han deixat com un profetisme sense connexió en el moment d'elaboració o de prendre les lletres amb una certa propietat: hegelianes en una societat hegeliana, cartesianes en una societat cartesiana; i en cada cas, segons les circumstàncies: en congressos de lògica, d'ètica o del que sigui. Quan jo era petit, als tramvies, hi havia un rètol que deia: «Peligroso asomarse al exterior»; doncs, no, no és perillós «asomarse al exterior»; al contrari, és molt benèfic. Cal, doncs, internacionalitzar el nivell d'estudis d'una manera al menys pedant possible, la qual cosa s'arregla anant a prendre una cervesa després de les conferències, i agafar, així, el sentit de l'acadèmia com el fet d'estar bé amb les coses i treballant amb il·lusió.

Passo a la cinquena indicació. Ens caldrà —no sé com ni de quina manera, i no ens ajudarà ningú— fer vàlids els estudis filosòfics als Països Catalans. En algunes ocasions, ja ho hem fet. N'esmentaré dues. La primera: la filosofia al batxillerat tenia dificultats, tot per l'obra dels nostres polítics. Una comissió va anar al Parlament de Catalunya a entrevistar-se amb els nostres diputats. Hi havia tots els representants de les forces polítiques. La qüestió de la filosofia al batxillerat no es feia servir en la campanya d'A o de B, sinó que es mantenia en ella mateixa. Ens van escoltar i van rectificar. Això, haurem de fer-ho les vegades que calgui. Si no volem que ens sigui difícil, s'haurà de fer entrant en una constitució d'una sinergia i d'uns contactes una mica habituals. La segona: en ocasió d'aquest centenari, fa poc, l'equip del deganat de la Facultat de Filosofia de la Universitat de Barcelona es va reunir amb el Consell de Govern de l'Institut d'Estudis Catalans. Amb el seu vicepresident, el doctor Antoni Riera, que és també el responsable dels actes d'aquesta commemoració, vam acordar que ens reuniríem cada sis mesos per dir, en un parell d'hores, el que fariem els uns i els altres, amb una certa perspectiva, per coordinar esforços i per obtenir sinergies. Hem de fer ambaixadors de les nostres realitats. No és tan difícil documentar-se del tot d'una manera habitual. Fent la nostra feina, sabem que n'hi ha d'altres que la fan també d'una manera usual. Hem de pressionar la lliçó de l'ensenyament de la filosofia al batxillerat i l'ensenyament de la filosofia a les nostres facultats. Ara faré una cosa poc canònica: els qui ens han atemorit, els qui ens han acomplexat, primer als mestres i després als professors de batxillerat, ara vénen per nosaltres i, a través de l'Espai Europeu, organitzen jornades didàctiques per als professors universitaris. Patirem molt i ho suportarem com podrem. El que cal, però, és que el conjunt dels estudis filosòfics de les diferents institucions dels ensenyaments superiors dels Països Catalans tinguin unes connexions més àgils per poder reaccionar. Un element són els col·legis professionals, que estan una mica adormits en aquest moment. El primer front, doncs, on s'ha de fer un lobby ben fet és l'ensenyament; el segon és la pràctica filosòfica. A la Universitat de Barcelona, s'estan fent un màster i uns cursos de dinamització filosòfica. S'ha decretat la mort de la filosofia un munt de vegades, però hi ha una

manca de sentit i d'orientació com a societats avançades. L'èxit de cafès filosòfics i consultes filosòfiques és gran i ho serà més. Hi ha fenòmens que, per ells mateixos, són un símptoma: la gent vol discutir; no en té prou d'aplaudir els columnistes, tertulians i gent que surt a les televisions. Tenen necessitat d'una certa acció cívica i, per això, necessiten uns elements de formació. Això, ho hem fet a la Facultat de Filosofia de la Universitat de Barcelona, hi ha les sessions corresponents a la Societat Catalana de Filosofia, i crec que el Col·legi de Doctors i Llicenciats hi hauria d'intervenir. A aquests dos fronts, l'ensenyament i la pràctica filosòfica, se n'hi afegeix un de tercer: el treball editorial. Donant les competències que calgui a l'ensenyament reglat de les nostres universitats, hem de fer el possible perquè surti gent que treballi amb això que alguns anomenen «enginyeria humanística». Amb el títol de llicenciat en filosofia i amb una formació específica en el terreny editorial, aconseguirem tenir professionals capacitats per a aquest moment de la producció cultural. Hi ha, a més, un quart punt en el qual jo, com a president del Consell Rector de la Universitat Catalana d'Estiu, insisteixo i que algun any s'haurà de preparar: els debats sobre l'assaig d'idees de la nostra cultura. Aquest assaig ha d'ésser tutelat més pels filòsofs que pels literats. L'assaig d'idees és una de les assignatures pendents, en què, per dir-ho així, l'accepció noucentista de fer la cultura al marge de la universitat ha fracassat repetidament, en paral·lel a la migradesa de la cultura que podia haver sortit de la universitat. El problema del que ha d'ésser l'assaig d'idees necessita una intervenció seriosa en la nostra feina.

Vaig acabant. Ahir, l'amic Valls deia que s'han volgut evitar les capelletes. S'eviten les capelletes si s'està en una gran catedral. Les catedrals es triguen a construir. Hem d'estar en situacions positives per al treball diari, amb climes d'una certa serenitat amb aquestes dificultats de les relacions i ens hem d'animar per una cosa que estem fent i en la qual no convé defallir, que és acabar la tasca de la Renaixença: *fer del català una llengua de cultura*, com el portuguès, el francès, el castellà o l'italià, *que serveixi als ciutadans per poder debatre els seus problemes amb coneixement*. Obro un parèntesi: les nostres societats vénen de societats molt violentes. La vida europea ha estat molt i molt violenta. Els problemes que tenim i que tindrem amb la memòria històrica seran molt i molt complexos. I aquestes societats molt i molt violentes són la nostra violència: la violència catalana, dins de la violència espanyola; i la violència espanyola dintre de la violència europea. S'ha de dir als nostres alumnes que som el que som. Ciceró deia que ens hem de conèixer tal com som per esdevenir allò que ens cal ser. Un dels símptomes d'aquest congrés és la quantitat de comunicacions que hi ha de filosofia política: el segon àmbit d'intervencions pel nombre. Això, fa quinze anys, no hauria passat.

Repeteixo els temes i les indicacions de futur que he volgut treballar amb vosaltres en aquesta intervenció:

- 1) Parlar bé en el coneixement de les realitats que ja s'han produït.
- 2) Optimitzar els instruments de treball d'una manera habitual, generosa i ben calculada per la seva possibilitat dins d'un mercat.

3) Estar atent a la intervenció filosòfica com a moment il·lustrat del debat ciutadà.

4) Treure el cap a l'exterior i fer venir els amics de tot tipus que estan participant amb nosaltres. El Consell Científic de la Societat Catalana de Filosofia s'ha dut a terme amb gent que ha vingut a treballar amb nosaltres en els diferents camps dels estudis.

5) D'una manera o d'una altra, hem de tenir un lobby que estigui atent a la política d'ensenyament, a la política de tot el que està al voltant de la pràctica filosòfica, al treball editorial i a la qualitat mitjana de l'assaig d'idees. Per a això, ens calen unes sinergies constants i una mena de sistema d'ambaixadors.

Fer filosofia és una possibilitat, des de la llibertat i el goig, d'homes i dones que ho volen fer. D'aquesta manera, de filosofia en català, en farem tanta com voldrem.